

BEU. SBE. Derg.
Cilt:3 Sayı:1 Haziran 2014

NEOLİBERAL POLİTİKALARIN ÇEVRE KONUSUNA ETKİLERİ AÇISINDAN BİR DEĞERLENDİRME

R.Bahar ÜSTE*

Özet

Çevre politikaları, dünyanın gündemini belirleyen konular içerisinde yer almaktadır. İnsanlığın devamı, sağlıklı yaşam gibi konular açısından çevre ilk sıradadır. Ülkelerin sorumlulukları gelecek açısından oldukça büyüktür. Küresel bir dünyada bu sorumlulukları yerine getirebilmek kolay bir oluşum değildir. Siyasal alanda, hükümetlere önemli görevler düşmektedir. Hükümetlerin programları aracılığı ile uyguladıkları “çevre politikaları” duyarlılıklarını da belirlemektedir. Çevre politikaları aynı zamanda ekonomi politikalarına bağlı olarak ilerleyen süreçleri oluşturmaktadır.

Hükümetlerin bu süreçte yapmış oldukları ulusal ve uluslararası antlaşmalar bağlamında çevre konusu önem taşımaktadır. Özellikle, gelecek nesillere altından kalkamayacakları çevre sorunlarını bırakmak demek, onların yaşam haklarının aynı zamanda törpülenmesi anlamına gelmektedir.

Çalışmada, ilk olarak, Türkiye’de 21. yüzyılda kurulan hükümetlerin çevre politikaları ve ekonomik verilerle nasıl desteklendiği üzerinde durulacaktır. İkinci olarak, 2002 yılında kurulan Adalet ve Kalkınma Partisi’nin (AKP), üç dönem kurduğu hükümetlerin çevre politikaları değerlendirilecektir. Üçüncü ve son olarak, hükümetlerin, çevre konularında benzer ve farklı yönleri siyasal ve ekonomik olarak işaret edilecektir. Çalışmanın kısıtları, konunun hükümet programları içerisinde ele alınıp, üç dönem iktidarda olan partinin çevre politikaları açısından oluşturdukları benzer ve farklı yönler, neoliberal ekonomik yaklaşımlarla irdelenecektir. Hükümetler çerçevesinde çevre duyarlılığı için yapılması gerekenler ve ikircikli tutumlardan vazgeçmenin önemi üzerinde durulmaya çalışılacaktır. Ekonomik olarak, çevre çalışmalarına verilen destek ve politikalar ile konu genişletilecektir.

Anahtar Kelimeler: *Neoliberalizm, Çevre, Ekonomi, Politika.*

*Doç.Dr. Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir Meslek Yüksekokulu, Yerel Yönetimler Programı,
rabia.uste@deu.edu.tr

AN EVALUATION IN TERMS OF THE EFFECTS OF NEOLIBERAL POLITICS ON ENVIRONMENT ISSUE

Abstract

Environmental policies are among the subjects determining the world agenda. Environment is in the first place in terms of the topics such as continuation of the mankind and healthy life. The responsibilities of the countries play a very crucial role for the future. It is not easy to fulfill these responsibilities in a global world. Governments have important duties in political field. The “environmental policies” that the governments implement by means of their programs mark their sensibility. At the same time, they constitute the processes improving in accordance with the economical policies.

The environmental issue has a vital role in context of the national and international alliance that the governments conclude in this process. Above all, leaving environmental problems to future generations which cannot be overcome means hindering their right to live. In this study, the environmental policies of the governments formed in the 21st century and the way the policies have been supported by economical data will be focused on firstly. Secondly, the environmental policies of AKP government will be studied. Lastly, the similarities and differences between the governments in environmental issues will be marked politically and economically. The constraints of the study will be dealt with within the government programs of the subject and the similar and different points formed by the party in power for 3 periods in terms of environmental policies will be examined with neoliberal economical approaches. The things needed to be done for the environmental awareness in the frame of the governments and the importance of inconsistent attitudes will be pointed out. The subject will be extended economically with the support given to environmental studies and policies.

Key Words: *Neoliberalism, Environmental, Economy, Policy.*

Giriş

Liberalizm, kişisel hak ve özgürlüklerin korunması amacıyla devletin sınırlandırılmasını isteyen bir ideolojidir ve her ideoloji gibi düşünsel bir projeye dayanmaktadır. Felsefî planda serbest ticaretin savunulması, konuşma özgürlüğü ve dini cemaatler kurma gibi çeşitli ilkeleri benimseyebilirler (Kelly, 2013: 342). Liberalizmin öğeleri, bireycilik, özgürlük, akıl, eşitlik, hoşgörü, rıza, sınırlı hükümdür. Çoğulculuk, temel felsefesini oluşturan kavramlardandır. Liberal çoğulculuk, ahlaki ve değer çoğulculuğu olarak anlanılır. Bu anlamda çoğulculuk, Berlin’in de ifade ettiği gibi insani değerlerin çoğulluğunun objektif bir durum olduğunu dolayısıyla bireyler ya da gruplar tarafından izlenen ahlaki çeşitliliğin kabul edilmesidir (Erdoğan, 2005: 26-27). John Locke çoğunluk

kuralını benimsenmesi gerekliliğini ortaya koyarken, aynı zamanda bireysel hakların çoğunluğa karşı güvenceye alınmasını da savunmuştur (Bogdanor, 1999: 175). Liberalizm, daha çok gelişmiş batı ülkelerinde kabul gören bir sistemdir. Devletin hiçbir işe karışmasını istememesine rağmen, bu görüşün vatani sayılan ülkelerde örneğin İngiltere’de devletçi tutumlara gidilmesini zorunlu kılmıştır (Angın, 1967: 130-131).

Yeni sağ kavramı ile II.Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan neoliberalizm, refah devleti modelinin iflası ve devletin ekonomiye müdahalesi ile toplumdaki endişenin oluşumudur. Yeni sağın fikirleri en büyük yankıyı 1980’li yıllarda İngiltere’de Thatcherizm ve ABD’de Reaganizm olarak bulmuştur. Yeni Sağ anlayış içinde, pragmatik bir içeriğe sahip olan bu politikalar için Andrew Gamble’in deyişiyle “serbest ekonomi ve güçlü devlet” (Türk, 2010: 124) mantığına dayanmaktaydı ve neoliberalizm ve neomuhafazakarlığın senteziydi.

Neoliberalizm klasik liberalizmin Friedrich Hayek, Milton Friedman ve Robert Nozick gibi iktisatçılar tarafından güncellenmiş versiyonudur. Neoliberalizmin temel öğeleri ”birey ve pazar”dır (Türk, 2010: 125). Devlet müdahalesi olmadan işleyen pazar etkin ve verimli, toplumsal yapıda ise bireyler daha özgür olacaktır.

Türkiye’de 1970 yıllarında uygulanan Keynesyen ekonomik politikardan vazgeçilerek, Friedman’ın önerdiği ekonomik model uygulanmaya başlanmıştır. Friedman liberal görüşe sahip, devletin kesinlikle ekonomiye müdahale etmemesi gerektiğini savunan bir düşündürdür. Aynı zamanda, piyasanın kendi dinamikleri ile üretimde, istihdamda ve bölüşümde temel ekonomik sorunları ortadan kaldırdığını belirtir (Koraltürk, Çetin, 2005: 346-347).

1. Neoliberal Politikaların Gelişimi Ve Etkileri

Neoliberalizm’de asıl amaç devletin sınırlarını geriye itmektir. Liberal Yeni Sağ, mülkiyet konusuna ilgisinde ve devlet teşebbüsü veya millileştirmeye karşı özel teşebbüse yönelik tercihinde yansıma bulmaktadır. Kısacası “özel iyidir; kamu kötü”. Bu tür fikirler, Margaret Thatcher’ın “toplum diye birşey yoktur; sadece bireyler ve aileleri vardır” şeklindeki meşhur iddiasında katı bireyciliği ön plana çıkarır (Heywood, 2012: 79).

1970’lerin sonunda dünya ekonomisinin sistematik kriziyle birlikte savaş sonrası dönemde uygulanan Keynesyen iktisat politikaları takip edilerek krizden çıkılamayacağı anlaşılınca, çıkış yolu olarak, devlet-toplum ve devlet-piyasa ilişkilerinin kapsamlı biçimde dönüştürülmesi ile bulunabileceği fikri egemen olmuştur. O dönemdeki siyasal partiler –özellikle İngiltere ve ABD’de- Dünya Bankası, IMF gibi uluslararası finans ve kalkınma örgütlerinin tavsiyeleri

doğrultusunda neoliberal sermaye birikim stratejisinin ilk adımlarını atmışlardır. Yeni sağ, üretim ilişkilerini yeniden düzenlemeyi hedefleyen neoliberal iktisat politikalarını uygulayacak devlet biçimlerini şekillendiren, bunu yaparken sivil toplum düzleminde toplumsal muhalefeti zayıflatıp rıza mekanizmaları da tesis etmeyi amaçlayan bir ideolojik projedir (Topal, 2012: 391).

Yeni sağın, “yeni”liği çıkar maksimizasyonu yapan soyut birey anlayışı üzerine kurulu bir liberalizm ile ahlak ve davranış geleneklerine bağlı bir siyaset anlayışını temel alan muhafazakar ideolojiyi biraraya getirmesidir. En önemli temsilcisi Friderick Hayek’tir. Avusturya Okulu’nun yöntemsel bireyciliğini benimseyen Hayek, Aydınlanma Felsefesi’nin geliştirdiği ve evrensel akli temsil etmesi için büyük haflerle yazılan “Akıl” nosyonunu reddeder. Ona göre akıl küçük “a” ile yazılır; yani öznel ve görecelidir. Bireylerin karar ve tercihleri onların rasyonalitesinin sonucudur; ama bu rasyonalite evrensel ilkelerle değil, öznel bilgi ve inançlarla şekillenir (Topal, 2012: 391). Hayek, serbest piyasanın yararlarını, kişilerin nasıl üreteceğini iyi bildiklerini, tercih edenlere karlı biçimde satabileceklerini, üretilen herşeyin onu üretmeyen başka bir kişi kadar ucuza bu işi yapabilecek kişilerce üretilmesi, satılabilecek fiyatlardan daha düşük fiyatlarda satılmasının sağlanabileceği olarak sayar (Hayek, 2012: 530).

1962 yılından itibaren ABD’li ekonomist Milton Friedman rekabetçi kapitalizmin siyasi özgürlük açısından gerekliliğini savunur. 1975 yılında, İngiliz siyasetçi Margaret Thatcher Hayek’ten ilham almıştır. Hayek’in ilham verdiği konular şu şekilde sayılmıştır (Kelly, 2013: 272): Serbest piyasalar bireysel ihtiyaçlara cevap verir, merkezi planlama her bireyin değişen ihtiyaçlarına yanıt veremez, piyasaların serbest olarak çalışmasına izin verilmelidir, merkezi planlama baskı içerir, toplumda düzenin kendiliğinden oluşması için hükümetler sınırlandırılmalıdır ve sınırsız durum totaliter hükümete yol açar. Hayek, 20. yüzyılın son çeyreğinde, klasik liberalizmin her alanda yeniden yorumlanmasını ve temel prensipleri etrafında yeniden anlaşılması için çaba göstermiştir. Bu çalışmalarında da başarılı olduğu, ülkelerin yeni yorumlar üzerinden “neoliberalizm”i kabul etmesi ile ölçümlenmiştir.

2. Neoliberalizm Ve AKP Hükümet Programlarına Etkileri

Klasik liberalizmi, ontolojik, epistemolojik ve etik-politik ön kabulleri açısından ele alındığında neoliberalizmin anlaşılması daha kolay olabilecektir. Liberalizmde özne ve temel varolan “inter alia” (diğerleri arasında) bireye ontolojik öncelik tanınır. Birey, her türlü kolektivitelyi ontolojik olarak öncelemektedir. Etik- politik değerler temellendirilmesinde farklı eğilimler olmakla birlikte bireye ilişkin ontolojik bir tanımlama yani evrensel bir insan

doğasının ontolojisidir (Evre, 2009: 113-114). Neomuhafazakarlık, 19.Yüzyıl'ın muhafazakar sosyal ilkelerini yeniden canlandırmıştır. Muhafazakar Yeni Sağ herşeyden önce otoriteyi restore etmeyi ve geleneksel değerlere –özellikle de onlar arasında aile, din ve milletle bağlantılı olanlarına- dönmeyi arzular (Heywood, 2012: s.80).

Hayek, rekabetin önlenmediği tüm sektörlerde ne ölçüde başarı kazanıldığı, müşterilere hizmet ederek geçim sağlamanın büyük bir maharet gerektirdiğini vurgular. Bunun ne denli zor olduğunu ve işleyen bir katallakside (Tosuner, 2012: 1) yani malın mübadele sanatı içerisinde ele alındığını ifade eder. Hayek, böylesi fırsatları keşfetmek için ne kadar maharetlere ihtiyaç olduğunu çok iyi bildiklerini söyler ve ticari yönden uyanık büyük bir sınıfa sahip olan bir ülke ile insanları daha az becerikli olan çabuk kazançlar için fırsatlar sunan bir ülkedeki durumun karşılaştırılmasının öğreticiliğini işaret eder (Hayek, 2012, s.531). Rekabetin sunduğu avantajlardan yararlanmak isteyen herkese piyasayı açık tutmaktan başka bir yol olmadığını da ekler (Hayek, 2012: 531).

Neoliberalere göre, “bireysel özgürlüğün”, “ahlaki değerlerin” ve “temel insan haklarının” vazgeçilmez koşulu serbest piyasa ekonomisinin geçerli olduğu demokrasi türleridir. Neoliberaler, bireylerin hayatlarını kendilerince en iyi biçimde yaşamalarına izin verilmesini temel prensipler içinde ele alırlar. Neoliberalerin bu kendiliğinden işleyen düzende devlete ve hükümete biçtikleri görev şudur (Özcan, 2009: 129-130): “Vatandaşların tüketeceği özel hizmetler veya ürünler üretmek değil, daha çok mal ve hizmetlerin üretimini düzenleyen mekanizmanın çalışır durumda tutulmasını sağlamaktır”, bu nedenle neoliberaler devlete şöyle seslenir: “Uzak dur!”, hükümet veya devlet müdahalesi “en soylu amaçlarla harekete geçtiği zaman bile” kötüdür (Özcan, 2009: 130).

Türkiye’de neoliberal politikaların analizini yapmak için bazı sorulara cevap bulunması gerekir. Öncelikle, tarihsel ve kuramsal olarak neoliberalizm neye işaret etmektedir? Bireycilik, özgürlük, eşitlik ve adalet açısından nasıl incelenmelidir? Etik-politik değerler açısından, 1980 yılından itibaren dünyada hızla yayılan neoliberal politikalar, Türkiye’de de karşılık bulmuş ve 21. yüzyılla birlikte uygulama alanı genişlemiştir.

Türkiye’de liberalizm ve tarih yazımına bakıldığında, ilk liberal düşünceye sahip olduğu savunulanların başında Ahmet Ağaoğlu gelmektedir. Mehmet Sabahaddin’den Serbest Fırka’ya, Demokrat Parti’den Anavatan Partisi’ne uzanan tarihi bir sürecin yaratıldığını, Türkiye’de liberal geleneğin siyasal felsefenin kabulü, evrimi ve birikiminden çok belirli bir ideoloji karşısındaki siyasal duruş olarak inşa edildiği belirtilmektedir (Özavcı, 2011: 158-159).

Liberalizm, Türkiye’de fikri ve akademik hayatta 1990’lardan itibaren görülmeye başlanmıştır. Liberal düşünce, 1980 sonrası Liberal Düşünce Topluluğu (LDT) ile belirli bir versiyonu olan neoliberal düşünsel çerçevenin Türkiye’ye sistematik olarak tanıtılma sürecinin başladığı söylenilebilir. 1992 yılında oluşumundan ve 1994 yılında dernekleşmesinden itibaren bu sistematik aktarım sürecinde başat role sahip olagelen LDT, neoliberal düşünsel formatı farklı etkinlikler vesilesiyle yaygınlaştırmaya yönelik faaliyetlerini sürdürmektedir. Neoliberalizm, Hayek, Mises, Popper ve Berlin’in temsil ettiği teorik ve düşünsel çizginin Türkiye bağlamında yeniden üretimi ile gündeme gelmiştir (Coşar, 2011: 124-125).

Türkiye’de 2000’lerden itibaren geniş anlamı ile liberal olarak adlandırabileceğimiz bir konsensüsün doğuşuna tanıklık edilmiştir. Bu süreçteki eğilimler, devletin tarafsızlığı prensibi, birey merkezli haklar ve özgürlüklerin savunulması, sivil toplum dinamiklerine yapılan vurgu, çatışma ve antagonizma konusunda belirli bir kavrayış ile temaların ön plana çıkmasıdır. Siyaset ve siyasal alana dair belirli kavrayış liberal konsensüsün kurucu unsurları arasında merkezi bir yere sahiptir. Liberal kuramda siyaset, iktisadi, yasal ve özel alanlardan ayrılarak uzmanlaşmış bir kamu siyasal alanı ile sınırlı olarak anlaşılır (Denli, 2011: 175-176). Keyman, Türkiye’nin karmaşık bir toplum olduğunu, birbiri ile kesişen ve karşılıklı etkileşim ve etki ilişkisi sergileyen dört dönemi anlatır. Bunlar (Keyman, 2010: 11): I. 1923–bugün Modernleşme tarihi, II. 1950–bugün Demokratikleşme tarihi, III. 1980–bugün Küreselleşme tarihi, IV. 2000–bugün Avrupalılaştırma tarihi’dir. Keyman, “Türkiye’de 1980 sonrasında siyasal alanı ve bu alanın krizini ve değişimini küreselleşme süreçlerini ele almadan ne anlamak ne de yönetmek olanaklı değil” (Keyman, 2010: 15) ifadesi ile siyasal alandaki gelişmelerin küreselleşmeden ayrı düşünülmesinin doğru açıklama olmayacağını belirtmektedir.

21. yüzyılın başında ardarda üç kez hükümet kurabilen Adalet ve Kalkınma Partisi’nin (AKP), uyguladığı neoliberal politikalarla da dikkat çekmiştir. AKP Hükümetleri, ekonomik ve siyasi anlamda “çevre”ye dayanan bir siyasi aktör olarak ekonomide liberalleşmeyi yeniden dağıtımcı bir sosyal politika ile birleştirmiştir. Özelleştirme konusunda radikal bir politika izlenmiştir. Serbest piyasanın işleyişini engelleyecek düzenlemelerden kaçınılmıştır (Özipek, 2010: 673-675). Neoliberal ilkeler çerçevesinde hazırlanan 59. , 60. ve 61. Hükümet Programları kapsamında “çevre politikaları” örneklem olarak ele alınacaktır. Ancak, hükümet programlarında yer alan ekonomik konuların, çevre konuları üzerindeki etkileri de karşılaştırmalı olarak verilecektir.

3. AKP Hükümetleri Ve Çevre Politikalarına Neoliberal Etkiler

Neoliberal uygulamaları içine alan 59. Hükümet Programı'ndaki "çevre" ve "çevre anlayışı" program bazında değerlendirilecektir. 59.AKP Hükümeti'nde çevre politikalarının ele alınışı aşağıdaki gibidir (tbmm.gov.tr/hukümetler/HP59.htm, 2003:1-7):

-Genç nüfus, dinamik yapı ile eşsiz coğrafi konum, zengin doğal kaynaklar, engin kültür birikimi ile ilerleme,

-Ormancılığın gelişimi,

-Çevrenin korunması,

-Su kaynaklarının etkin kullanılması,

-Yasal düzenlemelerle çevrenin korunması,

-Doğal afetlere karşı önlemlerin alınması,

-Çevre dostu sosyo-ekonomik yapıların oluşturulması,

-Tarım ve hayvancılığın geliştirilmesi,

-Ulusal ormancılık politikası doğrultusunda uzun vadeli ana plan hazırlanarak, gerekli destek ve teşviklerin sağlanması,

-Çevrenin sermaye stoğu olarak ele alınması gereken hava, ısı, su, mineral ve diğerlerinin ekonomik birimlerin faaliyetlerinin yapı ve kalitesini doğrudan etkilediğinden duyarlılığın artırılması,

-Çevresel yapıda kötüye giden gürültü, kirlenme ve değişim maliyetlerini belirleme amacıyla sosyal refah ağırlıklı yaklaşımın getirilmesi,

-Çevre konusunda ekonomik birimlere sosyal sorumluluk yaklaşımının oluşturulması,

-Enerji kaynaklarının tümünden en etkin ve verimli bir şekilde yararlanılması,

-Çevreci nükleer enerji kaynaklarının devreye sokulması,

-Yurtdışı enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesinin sağlanması,

-Enerji politikasında, ulusal çıkarların korunması, enerji arzının güvenliğinin ve devamlılığının sağlanması,

-Serbest rekabete dayanan bir enerji piyasasının oluşturulması aynı zamanda duyarlılıkla çevrenin ve insan sağlığının korunması,

-Yeraltı kaynaklarının iyi değerlendirilmesi için etkin madencilik programının hazırlanması olarak belirlenmiştir.

Neoliberal çerçevede hazırlanan, 60.Hükümet Programı'nda "çevre politikaları" aşağıdaki gibi ele alınmıştır (tbmm.gov.tr/hukümetler/HP60.htm, 2007: 1-7):

-Enerji politikalarının temel amacı, rekabetin olduğu şeffaf bir serbest piyasa mekanizması ile, artan nüfusun ve hızla gelişen ekonominin enerji ihtiyacının sürekli, kaliteli, güvenli ve uygun maliyetlerle temin edilmesi,

-Enerji israfının önlenmesi, bilinçli tüketicinin oluşturulması,

-Doğal gazın tüm illere yaygınlaştırılması,

-Enerji sektöründe, yatırımcıya, tüketiciye ve ilgili kesimlere güven veren belirsizlik içermeyen bir ortamın oluşturulması,

-Avrupa'ya gaz dağıtımında Türkiye'nin etkin rol oynaması,

-Boyabat, Deriner, Ermenek, Ilısu Barajları'nın tamamlanması ve Yusufeli Barajı'nın yapılmasına başlanması,

-Kamu yatırım programında yer alan hidroelektrik ve termik santral projelerinin hızla tamamlanmasına öncelik verilmesi,

-Alternatif enerji kaynaklarının geliştirilmesi için çalışılması ve yenilenebilir enerji kaynaklarının artırılması,

-Enerji kaynaklarına nükleer enerjinin de eklenmesi için gerekli hukuki çalışmaların hızla sonuçlandırılması, özel sektörün bu alandaki yatırımlarının desteklenmesi olarak sıralanmıştır.

60. Hükümet Programı çerçevesindeki "çevre politikaları", 59.Hükümet Programı'nı destekler biçimde ele alınmış ve uygulamalar bu çerçevede yapılmıştır.

61. Hükümet Programı'nda "çevre politikaları" aşağıdaki gibi ele alınmıştır (tbmm.gov.tr/hukümetler/HP61.htm, 2011: 1-7):

-Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ile Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nın kurulması,

-Enerjide dışa bağımlılığı önlemek ve alternatif enerji kaynaklarının oluşturulması,

-Tarımda yapısal dönüşüme ağırlık verilmesi,

-Hayvancılık, süt ve süt ürünlerinin üretiminin artırılması, koyun ve keçi yetiştiriciliğinin teşviği ve hayvan hastalıklarına karşı önlem programlarının oluşturulması,

-Ülkedeki sulanabilir arazinin artırılması,

NEOLİBERAL POLİTİKALARIN ÇEVRE KONUSUNA ETKİLERİ AÇISINDAN BİR
DEĞERLENDİRME

- İnsan sağlığı ve gıda güvenliği açısından Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın yeniden yapılandırılması,
- Tarım sektöründe söz sahibi ülke konumuna gelinmesi,
- Su kaynağı sorunu yaşayan alanlarda rehabilitasyon çalışmalarının yapılması,
- Sulama tesislerinin modernizasyonunun sağlanması,
- Sulamada tasarruf ve toprağı koruyacak modern teknolojilerin kullanımına destek verilmesi,
- Su kaynaklarının etkin yönetimi için “bütüncül su kaynakları yönetim modeli”nin geliştirilmesi, bu faaliyetler açısından, Orman ve Su İşleri Bakanlığı ile daha etkin çalışılması,
- Çiftçinin yerinde eğitim almasının sağlanması,
- Su ürünlerinin ilerlemesi ve rekabetçi anlayış içerisinde yer alabilmesi için çaba gösterilmesi,
- Kırsalda çiftçinin, organik, geleneksel ve yerel üretimi yapan küçük işletmelerin desteklenmesi,
- Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımına önem verilmesi, enerji verimliliği konusunda strateji hazırlıklarının yapılması,
- Hidroelektrik santrallerinin kamu ve özel sektör eliyle artırılması,
- Termik kaynaklar ve rüzgar enerjisinden daha fazla yararlanmak için yeni santrallerin devreye girmesi ve elektrik dağıtımının tamamen özel sektör eliyle verilmesi için çalışmaların yapılması,
- Doğal gaz ile tanışmayan ilin kalmaması, doğalgaz arz güvenliğinin sağlanması için projelerin üretilmesi,
- Nükleer santrallerin yapılmasına hız verilmesi,
- Tuz gölü yeraltı depolama kapasitesinin artırılması,
- Nabucco Projesi'nin bitişi için uluslararası çabaların hızlandırılması,
- Madenciliğin geliştirilmesi,
- Çevre konularında uluslararası gelişmeleri takip etmek, koruma ve kullanma dengesini gözetken ve sürdürülebilir kaynak anlayışının önemini bilen bir anlayışın yerleştirilmesi,
- Çevre ve tabiatın dengesiz kullanımı ve gerekse diğer sebeplerden kaynaklanan afetlere karşı tedbirli olunması, halkın can ve mal güvenliğine önceliğin verilmesi,

- Çevrenin korunarak, dev projelerin gerçekleştirilmesi,
- Düzenli çöp depolama tesislerinin kurulması,
- Atık suların arıtılma kapasitesinin artırılması,
- Denizlerdeki kirliliğin tespit edilmesi ve bunun için altyapı tesislerinin kurulması,
- Hava kirliliği ve artan karbondioksit emisyonu ile mücadele etmek, demiryolu ulaşımına önem verilmesi, havayolu kullanımının yaygınlaştırılması, hibrit otomobiller ile ilgili çalışmalar, yaşlı araçların trafikten çekilmesini sağlayarak ulaşımın çevreye duyarlı hale getirilmesi,
- İklim değişikliklerine hassasiyetle yaklaşılması ve tabii afetlere hazırlıklı olunması,
- Gürültü kirliliğinin önlenmesi için projelerin geliştirilmesi,
- Tüm ulaşım türlerinde sera gazı emisyonlarına yönelik çalışmalara öncelik verilmesi, akıllı sistemlerle toplu taşımının geliştirilmesi, elektrikli demiryolları hatlarının yaygınlaştırılarak sera gazı emisyonunun azaltılması,
- Atık yönetimi hizmetlerinin desteklenmesi, atık azaltma, yeniden kullanım ve geri kazanım ile çevreye verilen tahribatın önlenmesi,
- Atık yönetiminin, geri dönüşüm yoluyla hem enerji üretimini, hem de istihdamı artırıcı bir yatırım alanının oluşturulması,
- Orman varlığının artırılması ve korunması, yeni kent ormanlarının kurulması,
- Ormanlarda yangınla mücadele edilmesi ve bununla ilgili yangın söndürme sisteminin kurulması,
- Orman ve Su İşleri Bakanlığı bünyesinde ormanların artırılması için gereken tedbirin alınması, ormanları, ekolojik dengeyi koruyacak ve topluma çok yönlü sürdürülebilir fayda sağlayacak şekilde yönetim anlayışının oluşturulması.

Her üç hükümet programında da, çevre düzenlemeleri makro ve mikro ekonomik düzenlemelere doğrudan bağlanmıştır. Neoliberal anlayışın ilkeleri “çevre” ile ilgili konularda da etkili bir biçimde hissedilmektedir.

4. AKP Hükümetleri Ve Ekonomi Politikalarına Neoliberal Etkiler

Neoliberal açıdan “çevre” konusunun değerlendirilebilmesi için hükümet programlarında yer alan “ekonomi” başlığı altındaki konuların da incelenmesi

gerekmektedir. Ekonomi, birçok konuyu olduğu gibi, çevre konusunu da doğrudan etkilemektedir. Bu yaklaşımla, 59. Hükümet Programı'nda ekonomi politikaları aşağıdaki gibi ele alınmıştır (tbmm.gov.tr/hukümetler/HP59.htm, 2003: 1-7):

- Ekonomik istikrarın sağlanması,
- Rekabetçi bir piyasa yapısının oluşturulması,
- Sürdürülebilir kalkınma ve ekonomik refahın adaletle dağıtımı,
- Yoksullukla ve yolsuzlukla mücadele edilmesi,
- Avrupa Birliği (AB) üyeliği için ekonomik verilerin düzenlenmesi,
- Piyasalarda güveni telkin edebilecek yapılanma için, ekonomi yönetiminin tek çatı altında birleşmesi,
- Toplumun istek ve arzularının politik sürece katılması,
- Şeffaf ve hesap verebilirliğin olması,
- Enflasyonun tek haneye indirilmesi,
- Kamu borç stoğunun düşürülmesi,
- Yüksek ve istikrarlı bir büyüme performansına ulaşılması,
- Ekonomik birimler arasında dengenin sağlanması,
- Ekonomik faaliyette bulunma hak ve özgürlüğünün tanınması,
- Evrensel çerçevede, risk getiri ilişkisinden uzak ekonomik faaliyetlere çalışılması,
- Kamu imkan ve kaynaklarının özel amaç ve menfaatlerden uzak tutulması,
- Makro ve mikro çevrede yaratıcı rekabetin sağlanması,
- Ekonomik rehabilitasyon ve restorasyon sürecinin tamamlanması,
- Ekonomik büyümeyi yeniden başlatmak, fakirlik ve işsizliğin azaltılması,
- Doğrudan reel ekonomiye ve vatandaşların ihtiyaçlarına açık pragmatik uygulamaların benimsenmesi,
- Ulusal sermayenin teşviği ve yabancı yatırımın arttırılması,
- Yatırım ortamının iyileştirilmesi projesinin hayata geçirilmesi,
- Sanayi ve enerji sektörünün yeniden yapılandırılması ve modernize edilmesi,

- Tarım sektörünün yeniden yapılandırılması,
- Ulaşımın modernize edilmesi,
- Makroekonomik istikrar, mikroekonomik liberalleşme, finansal liberalleşme, ticari liberalleşme hedefleri için çalışılması,
- Ekonomide dışa açılıma olanak sağlanması,
- Mali disiplinin hedeflenmesi,
- Vergi reformunun yapılması,
- Özelleştirme, ekonomik faaliyet icra eden kamu kurum ve kuruluşlarının piyasa koşullarında özel sektöre aktarılması gibi maddelerle sıralanmıştır.

60. Hükümet Programı'ndaki ekonomi politikaları, 59. Hükümet Programı'nı tamamlar biçimde hazırlanmıştır. Ekonomi politikaları aşağıdaki gibi ele alınmıştır (Ekonomik ve sosyal gelişme sürecinde "sıçrama dönemi" programı olarak adlandırılmıştır) (tbmm.gov.tr/hukümetler/HP60.htm, 2007: 1-7):

- Ekonomi politikasının temel amacı olan insanların refah ve mutluluğunun artırılması ve ekonominin gelişim kaynağının insan olduğunun vurgulanması,
- Rekabet ortamının iyileştirilmesi, devletin ekonomik faaliyetlerden çekilmesi, düzenleme ve denetleme fonksiyonlarına ağırlık verilmesi,
- Özelleştirme politikalarının devamlılığının sağlanması,
- Ekonominin dışa açılımının ve uluslararası piyasalar ile entegrasyonunun sağlanması,
- Mali disiplinin hedeflenmesi,
- Enflasyonla mücadele ve tek haneli enflasyon vurgusu,
- Açık ekonomik yapının sağlanması,
- Serbest kur rejiminin tercih edilmesi,
- Sosyal ve ekonomik kalkınmanın hızlandırılması, hiçbir bölgenin geri kalmaması için çalışılması,
- İşsizliğin azaltılması, yoksulluk ve yolsuzlukla mücadele için çok kapsamlı ekonomik programın uygulanması,
- Ekonomi alanındaki başarının "güven" ile sağlanması,
- Ekonomi politikalarında "şeffaflık", "süreklilik", "tutarlılık" ve "öngörülebilirlik" ilkelerinin esas alınması,
- AB hedefinin devamlılığının oluşturulması,

-Ekonominin dışa açılması için çalışılması,

-Vergi politikalarında ekonomide kayıtdışılığın önlenmesi, rekabetin artırılması, daha basit, adil ve geniş tabanlı bir vergi sisteminin oluşturulması,

-Özel sektörün yatırım yapmasının önündeki engellerin kaldırılması olarak sayılmıştır. Bu ifadelerle ekonomik programın çerçevesi çizilmeye çalışılmıştır.

61. Hükümet Programı'na bakıldığında, diğer iki programın sürekliliği içerisinde neoliberal politikalar gözlemlenmektedir. Buna göre ekonomi politikaları aşağıdaki gibi ele alınmıştır (tbmm.gov.tr/hukümetler/HP61.htm, 2011: 1-7):

-Sürdürülebilir bir ekonomik kalkınmanın hedeflenmesi,

-Üretim ve istihdamın artırılması,

-Büyümenin esas dinamiği kabul edilen özel sektörün rekabet gücünün artırılması,

-Ekonomik dönüşümün hızlandırılması,

-Ekonomi politikalarının temelinde insan mutluluğunun ve refahının esas alınması,

-Ekonomik politikaları, güçlü sosyal politikalarla bütünleştirilmesi,

-Finansal istikrar ve fiyat istikrarı ile çelişmeyen, büyüme ve istihdam politikalarının desteklenmesi,

-Tek haneli enflasyon için çalışılması ve dalgalı döviz kuru rejiminin kabul edilmesi gibi maddelerle ekonominin çerçevesi oluşturulmaya çalışılmıştır.

Her üç hükümet programında da, neoliberal politikalar açısından ekonomi ve çevre konularının birbirini destekler konumda olduğu işaret edilebilir. Özellikle, ekonomiye ilişkin konuların, çevre konularını doğrudan etkilediği de incelemelerde ortaya çıkmaktadır. Her üç hükümet programında yer alan ekonomiye ilişkin konuların çevre konuları üzerinde nasıl bir etki yaptığı, neoliberal anlayışın bunu ne denli destekler konumda olduğu “çevre” ve “ekonomi” konuları arasında karşılaştırma yapılarak verilmiştir.

5. Hükümet Programlarında Yer Alan “Ekonomi Ve Çevre Politikalarının” Karşılaştırmalı İncelenmesi

Ülkelerin uyguladıkları ekonomik sistemler ve buna ilişkin oluşturdukları programları, diğer alanları da etkilemektedir. 2003'den itibaren oluşan 59. / 60. ve 61. Hükümet Programları'nda ekonomi alanında yapılmak istenilenler ile çevre konularında ele alınanlar neoliberal politikalar açısından birbirini tamamlamaktadır.

Aşağıda oluşturulan her üç tablo da, 59., 60. ve 61. Hükümet Programları kaynak alınarak hazırlanmıştır. Hükümet programlarındaki veriler derlenmiş özellikle ekonomik ve çevre ile ilgili konular bütünleştirilmiştir. Buna bağlı olarak, Tablo:1’de izlenen ekonomik politikaların her üç hükümet programındaki benzer ve farklı yönleri ortaya konulmuştur. Tablo:2’de ise, hükümet programlarında yer alan çevre politikalarının benzer ve farklı yönleri ele alınarak bu yönler üzerinde durulmuştur. Tablo:3’de ise, ekonomik politikaların, çevre politikalarını kapsar ve etkiler durumlarına ilişkin çıkarsama yapılmıştır.

Tablo:1, bu üç hükümetin programlarında yer alan benzer ve zaman içerisinde farklılık gösteren ekonomiye ilişkin verileri ele almaktadır. Buna göre:

Tablo 1: Hükümet Programları Açısından Ekonomik Politikaların Benzer ve Farklı Yönleri

59./60./61. Hükümet Programlarındaki Ekonomik Konuların Benzer Yönleri	59./60./61. Hükümet Programlarındaki Ekonomik Konuların Farklı Yönleri
Ekonomik politikaların, insan mutluluğu ve refahı esasına göre oluşturulması	Vergi reformunun sağlanması
Ekonomik istikrarın sağlanması	Piyasalarda güven telkini için ekonomi yönetiminin tek çatı altında toplanması
Rekabetçi piyasa yapısının, serbest piyasa ekonomisinin geliştirilmesi	Evrensel çevrede risk getiri ilişkisinden uzak ekonomik faaliyetlerin sürdürülmesi
Sürdürülebilir kalkınmanın önemsilmesi	Reel ekonomiye ve vatandaşların ihtiyaçlarına pragmatik uygulamalar getirilmesi
AB Hedefi için çalışmaların yapılması	Serbest kur ve dalgalı döviz kur rejiminin kabul edilmesi
Enflasyonunla mücadelenin sağlanması	Ekonomik politikaların sosyal politikalarla desteklenmesi
Kamu borç stoğunun düşürülmesi	Sosyal ve politik kalkınmanın hızlandırılması, hiçbir bölgenin geri kalmaması için çalışmaların hızlandırılması
Makro ve mikro çevrede yaratıcı rekabetin sağlanması	Ekonomik faaliyette bulunma hak ve özgürlüğünün oluşturulması
Mali disiplinin sağlanması	Ekonomik rehabilitasyon ve restorasyon sürecinin tamamlanması
Makroekonomik istikrar, mikroekonomik liberalleşmenin (finansal ve ticari liberalleşme) ele	Sanayi ve enerji sektörünün yeniden yapılandırılması ve modernize edilmesi için

NEOLİBERAL POLİTİKALARIN ÇEVRE KONUSUNA ETKİLERİ AÇISINDAN BİR
DEĞERLENDİRME

alınması	çalışılması
Özelleştirme politikaları için çalışmaların yapılması	Ekonomik dönüşüm sürecinin hızlandırılması

Kaynaklar: (tbmm.gov.tr/hukümetler/HP59.htm, 2003: 1-7)
(tbmm.gov.tr/hukümetler/HP60.htm, 2007: 1-7)
(tbmm.gov.tr/hukümetler/HP61.htm, 2011: 1-7)

Neoliberal açıdan, hükümet programlarındaki benzerlikler, makroekonomik ve mikroekonomik liberalleşme anlayışlarını destekler durumdur. Farklılık içeren konuların, dönemler bazında incelendiğinde benzer politikaları destekler vurgular yaparak oluşturuldukları gözlemlenmektedir.

Tablo 2: Hükümet Programları Açısından Çevre Politikalarının Benzer ve Farklı Yönleri

59/60/61. Hükümet Programlarındaki Çevre Konularının Benzer Yönleri	59/60/61.Hükümet Programlarındaki Çevre Konularının Farklı Yönleri
Çevre dostu sosyo-ekonomik yapıların oluşturulması	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nın kurulması
Ulusal ormancılık politikası ile ormanların korunması, ormancılığın geliştirilmesi	Gürültü kirliliğinin önlenmesi için çeşitli projelerin üretilmesi
Su kaynaklarının etkin kullanılması	Çevre konusunda ekonomik birimlere sosyal sorumlulukların verilmesi
Çevre ve tabiatın dengesiz kullanımı sonucunda, doğal afetlere karşı önlem alınması, iklim değişikliklerine duyarlılık gösterilmesi	Kamu yatırım programında yer alan hidroelektrik ve termik santral projelerinin hızlandırılması
Çevrenin sermaye stoğu olarak ele alınması gereken hava, su, ısı, mineral ve diğer değerlerin ekonomik faaliyetleri doğrudan etkilediği duyarlılığının artırılması	Yeni baraj yapımlarına başlanması
Yurtdışı enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi	Yenilenebilir enerji kaynaklarının yaygınlaştırılması
Çevre konusunda uluslararası gelişmelerin takip edilmesi	Nükleer enerjinin eklenmesi için hukuki çalışmaların tamamlanması
Çevrenin korunması ile sürdürülebilir kalkınma için dev projelerin yapılması	İnsan sağlığı ve gıda güvenliği açısından "Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı"nın yeniden gözden geçirilmesi
Serbest rekabete dayalı bir enerji	Su kaynağı sorununda rehabilitasyon

piyasaının oluşturulması aynı zamanda çevreye ve insan sağlığına duyarlılık gösterilmesi	çalışmalarının yapılması
Türkiye'nin bir enerji köprüsü yapılması	Toprağı koruyacak modern teknolojinin kullanılması
Madencilik geliştirilmesi	Su kaynaklarının etkin kullanılması
Alternatif enerji kaynaklarının geliştirilmesi, enerjide dışa bağımlılığın önlenmesi	Kırsalda organik, geleneksel ve yerel üretim yapacak küçük işletmelerin desteklenmesi
Tarım ve hayvancılıkta yapısal dönüşümün sağlanması	Nabucco projesi ile doğalgaz uzun geçişli boru hattının Avrupa'ya uzanan ayağının oluşturulması
Sulama tesislerinin modernizasyonuna ilişkin çalışmaların yapılması	Yeni Kent ormanlarının oluşturulması
Denizlerdeki kirliliğin tespit edilmesi ve altyapı tesislerinin kurulması	Hava kirliliği ve artan karbondioksit emisyonu ile mücadele edilmesi, demiryolu ulaşımına önem verilmesi, havayolu kullanımının yaygınlaştırılması, yaşlı araçların trafikten men edilmesi, ulaşımın çevre konusunda duyarlı hale getirilmesi
Düzenli çöp depolama tesislerinin yapılması	Atık yönetim hizmetlerinin desteklenmesi

Kaynaklar: (tbmm.gov.tr/hukümetler/HP59.htm, 2003: 1-7)
 (tbmm.gov.tr/hukümetler/HP60.htm, 2007: 1-7)
 (tbmm.gov.tr/hukümetler/HP61.htm, 2011: 1-7)

Çevre ve çevre duyarlılığı ülkelerin hükümet programlarında geniş ölçüde yer verdikleri konulardandır. Günümüz koşullarında, çevre konusuna duyarlılık göstermemek olanaklı değildir. Çevrenin olumsuz etkileri, hükümet programlarındaki özellikle ekonomik hedefleri tehdit edebilecek durumları imgeler. Sadece ülke sınırları içinde çevreyi anlatan programlar değil, uluslararası bağlayıcılığı olan antlaşmalar ve ilişkiler bağlamında da bu konu ele alınmaktadır.

Tablo:2'de, çevre ile ilgili konuların devlet düzenlemesi yanında özel kuruluşların da yapacağı çalışmalarla bir bütünlük kazanması istenmektedir. Neoliberal uygulamalar, özellikle çevre konusunda bireylerin, kurumların ve uluslararası kuruluşların göstereceği ilgi ile, gelecekte nasıl bir çevre sorusuna cevap bulabileceklerini işaret etmektedir.

NEOLİBERAL POLİTİKALARIN ÇEVRE KONUSUNA ETKİLERİ AÇISINDAN BİR
DEĞERLENDİRME

Tablo 3: Neoliberal Ekonomik Politikaların Çevre Politikaları Üzerindeki Etkileri

Ekonomik Programlar	Çevre Programları
Ekonomik politikaların insan mutluluğu ve refahı esasına göre oluşturulması	Çevre dostu sosyo-ekonomik yapıların oluşturulması
Ekonomik istikrarın sağlanması	Çevrenin sermaye stoğu olarak ele alınması gereken hava, su, ısı, mineral ve diğer değerlerin ekonomik faaliyetleri doğrudan etkilediği duyarlılığını artırılması
Sürdürülebilir kalkınmanın hızlandırılması	Çevrenin korunması ile sürdürülebilir kalkınma için dev projelerin yapılması
Rekabetçi piyasa yapısı, serbest piyasa ekonomisinin geliştirilmesi	Serbest rekabete dayalı bir enerji piyasasının oluşturulması aynı zamanda çevreye ve insan sağlığına duyarlılığın gösterilmesi
AB Hedefi için çalışılması	Çevre konusunda uluslararası gelişmelerin takip edilmesi
Makro ve mikro çevrede yaratıcı rekabetin sağlanması	Yenilenebilir enerji kaynaklarının yaygınlaştırılması
Makroekonomik istikrar, mikroekonomik liberalleşme (finansal ve ticari liberalleşme) için çalışılması	Atık yönetim hizmetlerinin desteklenmesi. Çevrenin korunması ve kullanma dengesini gözeten ve sürdürülebilir kaynak anlayışının öneminin yerleştirilmesi
Ekonomide dışa açılımın sağlanması	Çevre konusunda uluslararası gelişmelerin takip edilmesi, Nabucco projesi ile doğalgaz uzun geçişli boru hattının Avrupa'ya uzanan ayağının oluşturulması gibi konuların desteklenmesi
Özelleştirme politikaları için çalışmaların yapılması	Türkiye'nin bir enerji köprüsü yapılması
Sosyal ve politik kalkınmanın hızlandırılması, hiçbir bölgenin geri kalmaması için çalışılması	Çevre konusunda ekonomik birimlere sosyal sorumluluk yaklaşımının getirilmesi
Ekonomik dönüşüm sürecinin hızlandırılması	Nükleer enerjinin eklenmesi için hukuki çalışmaların tamamlanması

Kaynaklar: (tbmm.gov.tr/hukümetler/HP59.htm, 2003: 1-7)
(tbmm.gov.tr/hukümetler/HP60.htm, 2007: 1-7)

(tbmm.gov.tr/hukümetler/HP61.htm, 2011: 1-7)

Ülkelerde uygulanan ekonomik politikaların diğer politikalar üzerinde doğrudan ve kaçınılmaz etkileri bulunmaktadır. Neoliberal uygulamaları ele alan bir ekonomik programın, yine çevre konusu üzerinde etkisi bu yönde olacaktır. Yukarıdaki Tablo:3’de, ekonomiye dayalı her bir konunun karşılığında onu tamamlar bir çevre konusunun hükümet programlarında yer aldığı görülmektedir. Ekonomik politikalarla insan mutluluğu ve refahının sağlanması isteniyorsa, çevre dostu sosyo-ekonomik yapıların hayata taşınması gerekmektedir. Tablo:3’de de ilk karşılaştırma bunu işaret etmektedir. Ekonomik istikrar istenen bir ülkede, sadece ekonomiye dair verilerin olumlandırılması yetersiz kalacaktır. Yine Tablo:3’de ekonomik istikrar için, çevre konusunda hava, su, toprak başta olmak üzere bunların sermaye stoğu olduğunu ve kullanımlarının ekonomi için istikrarı getirebileceği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Tablo:3’ün genelinde her ekonomik program karşılığında nasıl bir çevre programını etkiler durumun olduğu imgenmiştir.

SONUÇ

Hükümet programları, ülkelerin uygulayacağı ekonomik, siyasal, sosyal, kültürel, teknolojik ve insana dair konuların ulusal ve uluslararası boyutlarının ele alındığı bir düzenlemedir. Hükümetlerin uyguladıkları politikalar, halkın ihtiyaçlarına göre mal ve hizmet üretebilecek potansiyeli taşınmalıdır. Her hükümet programı, benimsenen politika çerçevesinde ele alınır. Özellikle, dünyada 1980 yılından itibaren yaygınlaşan neoliberal politika akımı, ülkemizde de yankı bulmuştur. Özellikle 21. yüzyılın başında kurulan hükümetler ve programları bu eksende yer almışlardır. Çalışmada da, Türkiye’de 21. yüzyılda kurulan 59. /60. ve 61. hükümetlerin yaptığı programların ekonomik yönlerinin, çevre konusu üzerindeki etkileri incelenmeye çalışılmıştır.

Yapılan çalışma, neoliberal ekonomik yapılanmanın çevre konusunu doğrudan etkilediği ile ilişkilidir. Bu kapsamda, hükümet programları çerçevesinde ekonomide istenilen sürdürülebilir kalkınma hedefi çevre konusunda “çevrenin korunması ile sürdürülebilir kalkınma için dev projeler” olarak tamamlanmaktadır. Çevrenin korunması baz alınarak, tırnak içinde “dev projeler” başlığı özel sektörün yani yerli ve yabancı sermayenin gücünün ön plana çıkarıldığı yatırımlardan söz etmektedir. Rekabetçi piyasa yapısının güçlendirilmesi ve serbest piyasa ekonomisinin geliştirilmesi ekonomik olarak istenmekle bunu tamamlar bir çevre oluşumu için örneğin; “çevreye ve insan sağlığına duyarlılık gösteren serbest rekabete dayalı bir enerji piyasası oluşturmak” program içinde yer almaktadır.

Hükümet programlarında ekonomik konulardan biri olan, makro ve mikro çevrede yaratıcı rekabetin sağlanması çevre ile “yenilenebilir enerji kaynaklarının yaygınlaştırılması” başlığında tamamlanmıştır. Çevreye zararlı olmayan ve insanın rekabet içinde olduğu bir dünyada yenilenebilir kaynakların temini gelecek açısından önem taşımaktadır. Finansal ve ticari liberalleşme ekonomik açıdan uygulanan politikalara paralel olarak bu programlarda yer almıştır. Bunun çevreye yansımaları ise örneğin, “atık yönetim hizmetlerinin desteklenmesi” ya da “Nabucco projesi ile doğalgaz uzun geçişli boru hattının Avrupa’ya uzanan ayağının oluşturulması” başlıkları altında ifade edilmişlerdir. Devletin birçok mal ve hizmet üretiminden çekilmesi ve bu politikalar doğrultusunda özel sektörün teşvik edilmesi aynı zamanda yerli ve yabancı yatırımcılarla projelerin desteklenerek hayata geçirilmesi amaçlanmıştır.

Özelleştirme böylesi bir politikanın baş argümanları arasında yer almaktadır. Çevre konusunda özelleştirmeler sonucunda, çevreye ait hassasiyetlerin özenle korunması için gereken tedbirlerin alınması gerekmektedir. Ekonomide dışa açılım konusunun çevre ile bağlantısı, “çevre konusunda uluslararası gelişmeleri takip etmek, koruma ve kullanma dengesini gözeten ve sürdürülebilir kaynak anlayışının önemini yerleştirmek” bağlamında ele alınmıştır.

Hükümet programlarındaki ekonomik konuların doğrudan çevre konuları ile ilişkili olduğu bu anlatımlarla da pekişmektedir. Neoliberal uygulamaların hükümet programları içerisinde bir bütünlük oluşturacak biçimde ele alınmış olduğu incelemeler sonucunda ortaya çıkmaktadır. Özellikle, ekonomik konular başta olmak üzere sadece ulusal değil, uluslararası konularla ilgili oluşumların ele alınmış olması bu politikaların gereğidir. Günümüzde, herhangi bir ülkedeki olumsuzluk, özellikle de ekonomik ve çevre konularında diğer ülkeleri de etkilemektedir. Çevre konusu sınırların kalktığı bir olguyu karşımıza getirmektedir. O yüzden çevre duyarlılığı bir ülkenin değil, her ülkenin üzerinde hassasiyetle durması gereken bir konudur. İçinde bulunduğumuz yüzyılda siyasetin ve ekonominin çevre ile ilgili konularda geleceğin tasvir edilmesi üzerine oluşturulması gerekmektedir. Siyasal otoritelerin sınır tanımayan çevre konusundaki duyarlılıkları, gelecek nesillerle birlikte, gelecekteki politikaların oluşturulmasında da temel etken olarak karşımıza çıkacaktır. Hükümetlerin vizyonlarını belirlerken hava, su ve toprağın kaybedilmeden ekonomik, siyasal, sosyal, kültürel ve teknolojik gelişmelere yönelik hedef koymaları sadece ülkeleri için değil, diğer ülkelerin geleceği için de önem taşımaktadır.

Neoliberal politikaların temelinde bireyin ve bireyciliğin vurgulanması, gelecekte bireylere yaşanabilir bir dünyanın bırakılabilmesi ile tutarlılık gösterecektir. Neoliberal politikaların bireyin hak ve özgürlükleri üzerine inşa edilen yönü ile “çevre hakkı” konusunu, bireyin hak ve özgürlükleri kapsamında

daha tutarlı ve öncelikli hakkı olarak ele alınmalıdır. Bireylerin sağlıklı ve yaşanabilir bir çevrede bulunmaları, rasyonel politikaların oluşturulmasını da beraberinde getirebilecektir. Çevre politikaları, ülke siyaseti ve ekonomisi ile doğru orantılı bir yapılanma gösterdiğinden, bu argümanları ayrı olarak düşünmek olanaklı değildir. Gelecek için belirleyici olan unsur ülkelerin ulusal ve uluslararası alanda oluşturacakları çevre politikalarıdır. Çevrenin korunması ve sağlıklı bir çevrede yaşam hakkının oluşabilmesi için bireylerin bilinç yükseltmesi gerçeğine hükümet programlarında dikkat çekilmelidir. Ülkelerin belirledikleri “çevre hakkı”na ilişkin politikaları, “çevre felaketine” değil, bir “çevre şölenine” dönüştürmelidir.

KAYNAKÇA

- Angın, Ahmet (1967), Dünya Politika Ansiklopedisi, Kitapçılık Yayınları, İstanbul.
- Bogdanor, Vernon, Çev: Bülent Peker (1999), Blackwell'in Siyaset Bilimi Ansiklopedisi, Ümit Yayıncılık, Ankara.
- Coşar, Simten (2011), “Kamusuzluğu Tahayyül Edebilmek: Türkiye’de Liberal Düşünce”, Doğu-Batı Düşünce Dergisi, Yıl:14, Sayı:57, Ankara, s.124-125.
- Denli, Özlem (2011), “Liberal Düşünce Topluluğu veya Bir Paradoks Olarak Siyaset Arayışı”, Doğu-Batı Düşünce Dergisi, Yıl:14, Sayı:57, Ankara, s.175-176.
- Erdoğan, Mustafa, Editörler: T.Bora - M.Gültekinil (2005), Liberalizm ve Türkiye’deki Serüveni, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Liberalizm, Cilt:7, İletişim Yayıncılık, Birinci Baskı, İstanbul.
- Evre, Bülent (2009), Postmodern Paradoks ve Siyaset, Adımlar Yayınevi, Ankara.
- Heywood, Andrew, Çev: Berat Bekir Özipek, (2012), Siyaset, Adres Yayınları, Yedinci Baskı, Ankara.
- Keyman, Fuat, Ed: Adem Çaylak/Mehmet Dikkaya/Cihat Göktepe/Hüsnü Kaplı (2010), Türkiye Siyasi Tarihi ve Demokratikleşme, Osmanlı’dan İki binli Yıllara Türkiye’nin Politik Tarihi, İkinci Baskı, Savaş Yayınevi, Ankara.
- Koraltürk, Murat, Çetin Cem, Editörler: T.Bora-M.Gültekinil (2005), Türkiye’de Liberal İktisadi Düşünce, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Liberalizm, Cilt:7, İletişim Yayıncılık, Birinci Baskı, İstanbul.

- Hayek, Friedrich A. , Çev: Mehmet Öz (2012), Hukuk, Yasama ve Özgürlük, III. Kitap: Özgür Bir Toplumun Siyasi Düzeni, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Birinci Basım, İstanbul.
- Kelly, Paul.,Çev: Tarık Sadak (2013), Siyaset Kitabı, Alfa Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul.
- Özavcı, Hilmi Ozan (2011), Düşünce Tarihi Merceğinden: Türkiye’de Liberalizm, Doğu-Batı Düşünce Dergisi, Yıl:14, Sayı:57, Ankara, s.158-159.
- Özcan, Muttalip (2009), “Temel Dayanakları Bakımından Demokrasi: Antik ve Modern”, Toplum ve Demokrasi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl:3, sayı:6-7, Mersin, s.130.
- Özipek, B.Berat, Ed: Adem Çaylak/Mehmet Dikkaya/Cihat Göktepe/Hüsnü Kaplı (2010), Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) Dönemi İç ve Dış Politika (2002-...), Osmanlı’dan İki binli Yıllara Türkiye’nin Politik Tarihi, İkinci Baskı, Savaş Yayınevi, Ankara.
- Türk, H. Bahadır, Der: Mümtaz’er Türköne (2010), Siyaset, Opus Yayıncılık, İstanbul.
- Topal, Aylın, Editörler: Gökhan Atilla/ E. Attila Aytekin (2012), Siyaset Bilimi, Yordam Kitap, İkinci Baskı, İstanbul.
- Tosuner, Mehmet (2012), Kamu Tercih Teorisi,
<http://www.sevgiagacim.net/kamu-tercihi-yaklasimi-t101250.html:wap2>.
(Erişim Tarihi: 02.10.2012).
- tbmm.gov.tr/hukümetler/HP59.htm, 2003.
- tbmm.gov.tr/hukümetler/HP60.htm, 2007.
- tbmm.gov.tr/hukümetler/HP61.htm, 2011.

EKLER

Tablo 1: Hükümet Programları Açısından Ekonomik Politikaların Benzer ve Farklı Yönleri

Tablo 2: Hükümet Programları Açısından Çevre Politikalarının Benzer ve Farklı Yönleri

Tablo 3: Neoliberal Ekonomik Programların Çevre Programları Üzerindeki Etkileri

